

Р Е Ш Е Н И Е

№ 25

София, 27.02. 2015 година

В ИМЕТО НА НАРОДА

Върховният касационен съд на Република България, Първо гражданско отделение, в съдебно заседание на двадесет и девети януари през две хиляди и петнадесета година, в състав:

ПРЕДСЕДАТЕЛ: Теодора Нинова
ЧЛЕНОВЕ: Светлана Калинова
Геника Михайлова

при участието на секретаря Даниела Цветкова
и в присъствието на прокурора
като изслуша докладваното от съдия Светлана Калинова
гражданско дело № 5326 от 2014 година и за да се произнесе взе предвид следното:

Производството е по чл.290-293 ГПК.

Образувано е по касационна жалба на Българската държава, представлявана от министъра на регионалното развитие и благоустройството чрез неговия пълномощник областния управител на Област Велико Търново и по самостоятелна касационна жалба на Министерство на културата, трето лице-помагач на Българската държава, срещу въззивното решение на Великотърновския окръжен съд, постановено на 28.05.2014г. по в.гр.д.№293/2014г., с което е потвърдено решението на първоинстанционния съд в частта, с която е признато за установено по отношение на държавата, че Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия, е собственик на църква "Св.Димитър" в с.Арбанаси, църква "Св.Георги" в с.Арбанаси, църква "Св.Архангели Михаил и Гавраил" в с.Арбанаси, църква "Рождество Христово" в с.Арбанаси и църква "Св.Атанасия" в с.Арбанаси, а в частта, с която заявеното искане за предаване владението на църквите е било отхвърлено от първоинстанционния съд, решението му е отменено и вместо това Българската държава е осъдена да предаде по реда на чл.108 ЗС на Великотърновската Митрополия на

Българската православна църква-Българска Патриаршия владението на петте църкви, находящи се в с.Арбанаси.

С определение №624/20.11.2014г., постановено по настоящето дело, касационното обжалване е допуснато по въпросите следва ли ползващото се от констативен нотариален акт лице да доказва възникването на претендираното от него право на собственост при положение, че оспорващият правата му се позовава на придобивно основание, предхождащо съставянето на констативния нотариален акт и представя съставен в негова полза акт за публична държавна собственост; може ли едно църковно настоятелство да придобива по давност собствеността на повече от един църковен храм, след като съгласно действащия към момента на съставяне на н.а.№169/1943г. Екзархийски устав /част Четвърта на Допълнението към Екзархийския устав, т.1/ всяка църква има едно църковно настоятелство, което да я представлява; може ли началният момент на фактическото владение да бъде поставен не чрез осъществяване на фактическо действие, обективизиращо намерение за владение на имота, а да бъде свързан с приемане на документ /устав/; става ли държавата собственик на недвижими имоти-открити старини, чрез първичен оригинерен способ /по силата на закона, а именно по силата на чл.8 от Временни правила за научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.31/19.03.1888г., чл.8 от Закона за издирване на старини и подпомагане на научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.13/17.01.1890г. и чл.25 от Закона за старините, обн.Дв.бр.87/18.02.1911г./, когато имотите попадат в обхвата на легалното определение за “старини”, съдържащо се в чл.2 от Закона за старините, включени са в обнародвания в Държавен вестник Списък на народните старини, изготвен в изпълнение на този закон, ако конститутивният нотариален акт за придобиване правото на собственост по давност от определен правен субект е съставен след обнародването на списъка.

В касационната си жалба Българската държава поддържа, че обжалваното решение е неправилно поради неправилно приложение на материалния закон, допуснати съществени нарушения на съдопроизводствените правила и необоснованост. Поддържа, че църковното настоятелство не е юридическо лице, не може самостоятелно да бъде носител на право на собственост върху недвижим имот, нито да придобива правото на собственост върху такъв имот, вкл. и върху процесните имоти, с оглед на което счита, че представеният по делото н.а.№169/1943г. следва да бъде прогласен за нищожен. Излага съображения, че по делото не е установено църковното настоятелство да е съществувало през целия 20 годишен период, предхождащ съставянето на нотариалния акт, което счита за императивно условие за придобиване на процесните имоти по давност.

Поддържа също така, че при постановяване на решението си въззивният съд неправилно е приел, че при оспорване на констативния нотариален акт, съставен през 1943г., доказателствената тежест е на Българската държава, като е игнорирал разясненията, дадени в ТР №11 от 21.03.2013г. по тълк.д.№11/2012г. на ОСГК на ВКС. Поддържа, че в нарушение на съдопроизводствените правила не е обсъдено възражението, че не може като начален момент на фактическото владение на имот да бъде считан моментът на приемане на един документ, какъвто е Екзархийският устав на БПЗ от 14.05.1871г., приспособен към Царство България от 13.01.1895г.

Излага съображения, че съдът не е отчел наличието на легално определение на термина “старини”, съдържащо се в Закона за старините, което е станало причина да формира неправилен извод по въпроса станала ли е държавата собственик на процесните имоти по силата на чл.8 от Временните правила за научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.31/19.03.1888г., чл.8 от Закона за издирване на старини и за спомагане на научни и книжовни предприятия, обн.Дв.бр.13/17.01.1890г. и доразвити от нормата на чл.25 от Закона за старините от 1911г.

Поддържа, че въззивният съд не е обсъдил в цялост и взаимна съвкупност с останалите доказателства представените по делото полицейски протокол от 03.07.1947г. и ПМС №4 от 14.05.1947г., които са от съществено значение за разрешаването на въпроса дали държавата е отнела процесните имоти при спазване или съответно при неспазване на законовите норми, което пък е пряко свързано с наличието на основание за възстановяване правото на собственост по реда на ЗВСОНИ. Излага съображения, че неправилно е прието, че Великотърновската Митрополия на БПЦ-БП претендира правото си на собственост само позовавайки се на н.а.№169/1943г. и на изтекла придобивна давност, като е отказал да се произнесе по едно от най-съществените възражения на държавата, а именно, че по отношение на процесните имоти не са приложими реституционните норми, тъй като същите са публична държавна собственост, както и по наведените от държавата доводи за придобиване по давност на правото на собственост върху процесните имоти в периода от 1919г. до 1942г. Поддържа също, че в противоречие с нормата на чл.15 от Закона за държавните имоти от 1941г., императивно въвеждаща забрана държавните имоти да бъдат придобивани по давност, въззивният съд е прием, че н.а.№169/1943г. не е нищожен, както и че неправилно е приложил нормите на чл.2, ал.2, т.3 и чл.2, ал.2, т.4 от Закона за държавната собственост в редакцията му от 1996г. и нормата на чл.21, ал.1 от Закона за вероизповеданията. Излага съображения, че в нарушение на чл.266, ал.2, т.1 ГПК съдът е допуснал приемането на доказателства във въззивната инстанция. Допълнителни съображения излага в писмена защита, представена

в открито съдебно заседание. Моли обжалваното решение да бъде отменено и вместо това предявеният от Великотърновската Митрополия на Българската Православна църква- Българска Патриаршия иск по чл.108 ЗС бъде отхвърлен. Претендира присъждане на направените по делото разноски.

В касационната си жалба Министерство на културата поддържа, че обжалваното решение е неправилно поради допуснати съществени нарушения на съдопроизводствените правила, нарушение на материалния закон и необоснованост. Излага съображения, че съдът неправилно е приел, че е налице правоприемство между църковното настоятелство на с.Арбанаси и Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия; неправилно е определил началния момент, от който е започнало упражняване на фактическата власт на църквата върху имотите с намерение за своене; неправилно е приел, че извършваните от държавата действия представляват единствено изпълнение на задължения, вменени със Закона за старините; неправилно и тълкувал разпоредбата на чл.8 и чл.25 от Закона за старините, както и факта на включване на процесните имоти в Списъка на народните старини, обнародван в ДВ през 1927г.; в противоречие със събраните доказателства е приел, че държавата не е придобила правото на собственост върху процесните имоти, а в противоречие с чл.2, ал.2, т.3 ЗДС е приел, че тези имоти не са публична държавна собственост. Моли постановеното от Великотърновския окръжен съд въззивно решение да бъде отменено. Претендира присъждане на направените по делото разноски.

В писмен отговор в срока по чл.287, ал.1 ГПК Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия изразява становище, че подадените от Българската държава и от Министерство на културата касационни жалби са неоснователни по изложените в отговора съображения. Допълнителни съображения излага и в писмена защита, представена в открито съдебно заседание. Поддържа, че по делото е проведено главно и пълно, както и насрещно доказване за възникването на претендираното право на собственост върху петте храма в с.Арбанаси и неговото явно и несмушавано упражняване по смисъла на Търновската конституция и приетите на нейно основание материални и процесуални закони на Царство България, довело до издаване на съответен констативен нотариален акт, докато държавата не е доказала, че вписаното в нотариалния акт придобивно основание не се е осъществило в обективната действителност или че по силата на закона не би могло да бъде придобито правото на собственост от титуляра на нотариалния акт или че са настъпили правопогасяващи факти след издаване на нотариалния акт и титулярът му е изгубил правото на собственост, или да докаже свои права, противопоставими на тези на титуляра на акта. Излага съображения, че след

като по делото е доказано, че процесните храмове са дарени за богослужение и в тях се е богослужило 20 години преди изземването на ключовете през 1947г. с милиционерски протокол, то собствеността на БПЦ върху петте храма се възстановява на основание §5 от Закона за вероизповеданията, като давност по отношение на църковните имоти с оглед конституционния принцип на разделение на Църквата от държавата и предвиденото в Закона аз вероизповеданията от 2003г. не тече, а дори и да тече, тя е прекъсната с подадената молба до областния управител с искане за предаване владението на процесните имоти и обжалване на издадените актове за държавна собственост пред ВТОС. Поддържа, че БПЦ би била собственик на процесните храмове и по силата на закона /чл.21 и §5 от Закона за вероизповеданията/. Излага съображения, свързани с необходимостта да бъде проведено разграничение между понятията “църква” и “църковна собственост”, както и да бъде изяснено какво представлява енорийското църковно настоятелство, какви са функциите, правата и задълженията му, както и функциите и действията на енорийския свещеник по отношение на осъществяването на корпуса и анимуса на владението и позоваването на изтекла придобивна давност. Поддържа, че началният момент на фактическото владение на имотите не се свързва с приемането на Екзархийския устав, тъй като владението, упражнявано от институцията “Църква” върху сградата “храм” възниква от момента на полагането и осветяването на основния камък на съответния храм, безотносително датата, годината и епохата; осъществява се чрез/от органите на институцията “Църква”, снабдени с представителна власт, като митрополиите/епархиите на БПЦ не възникват по силата на Екзархийския устав, а са съществуващи преди него, което е изрично указано в чл.1 и чл.10 на Султанския ферман от 27.02.1870г. Поддържа, че процесните сгради-храмове са построени със средства, дарени от ктитори на Църквата като общност от хора през XVI и XVII век и в тях се е богослужило до изземването на ключовете през 1947г., с което църковните огради и свещенослужители непрекъснато са обективирали явно намерение за владение на храмовете чрез богослужение. Поддържа становището, че държавата не става собственик на храмовете като старини по силата на закона, тъй като и петте храма не са новооткрити, не са разкопани, а дарени, построени с единствена цел-за богослужение. Моли касационните жалби да бъдат отхвърлени. Претендира присъждане на направените по делото разноски.

Третото лице-помагач на държавата Регионален исторически музей-гр.Велико Търново изразява становище, че подадените от Българската държава и от Министерство на културата касационни жалби са основателни и следва да

бъдат уважени по съображения, изложени в писмени бележки, постъпили преди провеждане на откритото съдебно заседание.

Върховният касационен съд, като обсъди доводите на страните във връзка с изложените касационни основания и като извърши проверка на обжалваното решение по реда на чл.290, ал.1 ГПК и чл.293 ГПК, приема следното:

Предявен е иск от Великотърновската Митрополия на Българската Православна църква-Българска Патриаршия срещу Българската държава за предаване на владението на църква “Св.Димитър”, църква “Св.Георги”, църква “Св.Архангели Михаил и Гавраил”, църква “Рождество Христово” и църква “Св.Атанасий”, находящи се в с.Арбанаси, Община Велико Търново. С обжалваното решение въззивният съд е потвърдил решението на първоинстанционния съд в частта, признаваща Българската православна църква за собственик на църквите, отменил е решението на първоинстанционния съд в частта, с която е отхвърлено искането за предаване на владението и вместо това е осъдил Българската държава да предаде владението на Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия.

Прието е, че съставеният на 13.07.1943г. н.а. №169, с който Енорийското църковно настоятелство нас.Арбанаси е признато за собственик по давностно владение на църква “Рождество Христово”, църква “Св.Архангел”, църква “Св.Димитър”, църква “Св.Атанасий”, църква “Св.Георги” и други имоти, притежава обвързваща доказателствена сила спрямо всички, вкл. и за решаващия съд, като чрез него вписаното като титуляр лице се легитимира, че притежава правото на собственост върху имотите, предмет на нотариалния акт, но до доказване на противното. Прието е, че в тежест на оспорващото лице е да докаже, че вписаното в нотариалния акт придобивно основание не се е осъществило в обективната действителност или че по силата на закона не е могло да бъде придобито правото на собственост от титуляра на нотариалния акт или че са настъпили правопогасяващи факти след издаване на нотариалния акт и титулярът на нотариалния акт е “изгубил” правото на собственост, или да докаже свои права, провитопоставими на тези на титуляра на акта, като при оспорване обвързващата доказателствена сила са неприложими разпоредбите на чл.193 и сл. ГПК. Изложени са съображения, че приложение следва да намерят указанията, дадени в ТР №11 от 21.03.2013г. по тълк.д.№11/2012г. на ОСГК на ВКС, както и становището, изразено в съдебната практика по отменения ЗГС и класическата юриспруденция, според които за оборването на тази доказателствена сила е необходимо пълно обратно доказване.

Прието е, че Енорийското църковно настоятелство на с.Арбанаси е имало право да придобива имоти за църквата, вкл. и по давност с оглед разпоредбите на Екзархийския устав-Устав за управлението на Българската Екзархия от 14.05.1871г., когато е създадена и самоуправляемата Православна българска църква, приспособен в Царство България от 13.01.1895г., утвърден с Указ от 13.01.1895г. Посредством препращане към мотивите на първоинстанционния съд по реда на чл.272 ГПК са възприети изводите му за приложимостта на разпоредбите на Устава, а именно като е прието, че след като съгласно чл.148, т.10 дейтелността на всяко църковно настоятелство се простира и върху правото да получава по дарение или завещание движими и недвижими имущества в полза на църквата, каквито права според чл.100, т.112 има и Ведомството на Св.Синод, то Енорийското църковно настоятелство има същите права като Св.Синод по отношение на дарените и завещани църковни имоти и на по-голямо основание има правото да придобива имоти по давност в полза на църквата.

Прието е, че правопримството между Енорийското църковно настоятелство на с.Арбанаси и Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия е настъпило по силата на Закона за вероизповеданията, като същото е провъзгласено с разпоредбата на чл.21, ал.1 от закона и с влизането на закона в сила имуществото, което е придобило и притежавало Енорийското църковно настоятелство на с.Арбанаси е станало имущество на Великотърновската Митрополия на Българската православна църква.

Възприемайки изводите и констатациите на първоинстанционния съд по реда на чл.272 ГПК, въззивният съд е приел, че моментът, от който е започнало упражняването на фактическата власт с намерение за своеене, е приемането на Устава за управлението на Българската Екзархия от 14.03.1871г., утвърден с Указ от 13.01.1895г., тъй като тогава е създадена и самоуправляемата Православна Българска Църква под име Екзархия-чл.1 от Устава, като чрез депозираните по делото свидетелски показания се установява, че до 1942г. църквите на с.Арбанаси са били отворени и в тях се е служело, дори тези църковни служби да са били един път годишно на храмовите празници или при нужда /както в църквата “Св.Атанас”, която е до гробището на с.Арбанаси, в която е имало служба, когато някой умре/. Прието е, че явно храмовете са били използвани по предназначението им-за събиране на миряните на църковни служби и от владелеца им-Българската православна църква чрез нейните поделения, каквото е църковното настоятелство, и нейните служители.

Изложени са също и съображения, че по обвързващата доказателствена сила на констативния нотариален акт е необходимо пълно и обратно доказване,

като ищецът не е нужно нищо да доказва-нито началния момент на започване на давността, нито изтичането на изискуемия се давностен срок, нито осъществяване на фактическата власт с намерение за своене през целия период на давностния срок, нито дали е бил налице годен субект, който да е имал обективната възможност да владее непрекъснато и необезпокоявано процесните храмове в период от 20 години, като това доказване е извършено в производството по издаване на процесния нотариален акт по обстоятелствена проверка и за това той има посочената обвързваща доказателствена сила. Прието е, че тази доказателствена сила не е оборена от посочените във въззивната жалба документи-една част от тях установяват факти, които са осъществявани преди момента, от който най-късно е следвало да започне упражняване на фактическата власт с намерение за своене, за да изтече изискуемия се давностен срок преди издаване на процесния нотариален акт, а друга част са с такова съдържание, че могат да обосноват само предположение и изводът би бил само произволен.

Прието е, че от представените по делото доказателства за осъществявана от държавата фактическа власт върху църквите в периода 1919г. до 1946г. не може да се направи извод за осъществено владение, тъй като се касае за изпълнение на задължения, вменени на държавата със Закона за старините, обн.ДВ.бр.37 от 18.02.1911г. по аргумент от чл.1, чл.3, чл.9, чл.10 и чл.11 от същия. Изложени са съображения, че граматично, функционално и съпоставително тълкуване на посочените правни норми обосновава извод, че всички факти и действия, извършвани от държавата, в действителността са факти и действия, свързани с изпълнение на задълженията на държавата, вменени ѝ с посочените правни норми, а именно извършени ремонтни, реставрационни и консервационни дейности както на сградите, така и на уникалните стенописи в тях.

Прието е, че държавата не е придобила правото на собственост по силата на чл.8 от Закона за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.13 от 17.01.1890г., както и по силата на чл.25 от Закона за старините, тъй като открити имоти по смисъла на тези правни норми са имоти, съществуването на които се установява за първи път. Прието е, че включването на процесните имоти в Списъка на народните старини №1 публикуван в ДВ.бр.69 от 1927г. има за единствена последица обявяването им за недвижими народни старини, което не представлява юридически факт, от който да настъпи придобиване правото на собственост от държавата.

Прието е също така, че след като държавата не е станала собственик на процесните имоти по силата на законови разпоредби, нито по давност преди съставянето на н.а.№169/1943г., то по отношение на тези имоти не намира приложение и забраната на чл.15 от Закона за държавните имоти от

1941г./отм./. Поради това е прието, че към момента на издаването на нотариалния акт правото на собственост се е притежавало от Енорийското настоятелство на с.Арбанаси.

Прието е, че до влизане в сила на Закона за вероизповеданията-01.01.2003г. придобитото право на собственост, констатирано с н.а.№169/1943г., не е било изгубено, тъй като за да се приеме, че собственикът губи правото си, следва да се установи, че друг го придобива по давност или чрез други, предвидени в закона способи. Прието е, че след издаване на н.а.№169/1943г. и до актуване на процесните имоти като публична държавна собственост, държавата не е манифестирала намерение за своене, тъй като всички действия на държавата, извършени чрез нейни органи и институции по отношение на процесните имоти, от фактическото отнемане с протокол за изземване от 03.05.1947г. до актуването им като публична държавна собственост, са действия на задълженията на държавата, вменени ѝ със Закона за паметниците на културата и музеите, обн.ДВ.бр.29 от 11.04.1969г. по аргумент от чл.2, чл.4, ал.1, чл.5, чл.19 и чл.20 от същия закон. Прието е ,че обявяването на процесните имоти за паметници на културата с национално значение и включването им в публикуван в ДВ списък не са юридически факти, от които настъпва придобиване правото на собственост от държавата върху тях. Прието е също така, че правото на собственост не е придобито от държавата и чрез други придобивни способи, тъй като актуването на процесните имоти като публична държавна собственост не е способ за придобиване право на собственост от държавата, а има за последица само манифестиране на намерение за своене, като от съставянето на актовете /07.02.2001г./ визираната в чл.79, ал.1 ЗС придобивна давност не е изтекла-още на 11.11.2003г. ищецът е прекъснал започналата да тече придобивна давност с подаване на жалба до ВТОС на основание ЗОСОИ, като делото е приключило на 02.02.2007г., искът по настоящето дело е предявен на 18.12.2012г.

Прието е също така, че процесните имоти не са публична държавна собственост, тъй като не са станали държавна собственост, доколкото народни старини и паметници на културата с национално значение могат да бъдат не само държавна собственост, а и частна собственост. Изложени са и съображения, че с влизане в сила на Закона за вероизповеданията, обн.ДВ.бр.120 от 29.12.2002г., по силата на чл.21, ал.1 Великотърновската Митрополия на Българската православна църква е придобила правото на собственост върху процесните недвижими имоти, ако не го е придобила по давност и го притежава и към настоящия момент.

Прието е, че не следва да бъдат обсъждани твърденията, че процесните имоти не могат да бъдат реституирани по реда на ЗВСОНИ, тъй като не са били одържавявани и не са ставали никога държавна собственост.

По въпросите, по които е допуснато касационно обжалване:

Спорът между Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия и Българската Държава е свързан на първо място с конкуренцията на претендирани права към момента на съставяне на н.а.№169/13.07.1943г., което е обосновоало и извода за наличие на основание за допускане на касационно обжалване по поставените въпроси.

По въпроса, касаещ разпределянето на доказателствената тежест при оспорване правата на ползващо се от констативен нотариален акт лице, основано на твърдения за осъществено придобивно основание, предхождащо съставянето на констативния нотариален акт и съставен в полза на оспорващото лице акт за публична държавна собственост, включително с оглед доказателственото значение на констативния нотариален акт и на акта за публична държавна собственост, настоящият състав приема следното:

На първо място следва да се отбележи, че отговорът на поставения въпрос следва да бъде даден с оглед на особеностите на конкретния правен спор, а именно с оглед на обстоятелството, че Българската държава оспорва осъществяването на посоченото в н.а.№169/13.07.1943г. придобивно основание с твърдението, че процесните храмове като народни старини са държавна собственост от момента на влизане в сила на Временните правила за научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.31/19.03.1888г., последващия Закон за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.13/17.01.1890г., респ. Закона за старините, обн.ДВ.бр.87/18.02.1911г., т.е. по силата на първичен оригинален придобивен способ /по силата на закона/, вкл. с твърдението, че към момента на влизане в сила на тези нормативни актове Българската православна църква не се легитимира като собственик на процесните имоти.

С оглед на това следва да се приеме, че *ако в исково производство правата на ползващото се от констативния нотариален акт лице бъдат оспорени с твърдението, че осъществяването на посоченото в акта придобивно основание е предхождано от придобиване на правото на собственост от друг правен субект по силата на закона, спорът касае не обстоятелството дали фактическата власт върху имота е била упражнявана в течение на предвидения от закона срок преди съставянето на акта, т.е. дали в предхождащ съставянето на акта период, съвпадащ с предвидения в закона срок, ползващото се от констативния нотариален акт лице е осъществявало ясно, необезпокоявано и непрекъснато фактическата власт върху имота с намерението да придобие собствеността, а дали придобивното основание, на което ползващото се от нотариалния акт лице се позовава, се е осъществило преди влизане в сила на закона, по силата на който оспорващия правата претендира да е придобил собствеността. В*

подобна хипотеза, доколкото спорът касае момента на осъществяване на посоченото в нотариалния акт придобивно основание, ползващото се от нотариалния акт лице следва да установи този момент, ако твърди, че той предхожда влизането на закона в сила. Съставеният през 1943г. констативен нотариален акт сам по себе си не би могъл да легитимира ползващото се от акта лице като собственик на имота към 1888г., респ. към 1890г., 1911г. или към 1927г., когато храмовете са включени в обнародвания в Държавен вестник Списък на народните старини. Даденото в ТР №11/2012г. от 21.03.2013г. по тълк.д.№11/2012г. на ОСГК на ВКС тълкуване в подобна хипотеза не намира приложение.

Вторият въпрос, касаещ придобивното основание, на което се позовава Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия, е свързан с възможността едно църковно настоятелство да придобива по давност собствеността на повече от един църковен храм, след като съгласно действащия към момента на съставяне на н.а.№169/1943г. Екзархийски устав /част Четвърта на Допълнението към Екзархийския устав, т.1/, всяка църква има едно църковно настоятелство, което да я представлява. Въпросът е поставен във връзка с обстоятелството, че н.а. №169 е съставен по повод искане на Енорийското църковно настоятелство на с.Арбанаси за удостоверяване придобиване по давност на правото на собственост върху пет църкви /храма/ и други недвижими имоти в землището на селото, вкл. и с оглед на обстоятелството, че към момента на съставянето на нотариалния акт енорийска църква /храм/ на с.Арбанаси е църквата “Св.Богородица”, към която е и енорийското църковно настоятелство.

Настоящият състав приема, че е допустимо Църквата чрез съответното енорийско църковно настоятелство, да се позовава на придобивна давност по отношение на собствеността на повече от един църковен храм, независимо, че действащият към момента на съставянето на н.а.№169/1943г. Екзархийски устав /част IV на Допълнението към Екзархийския устав, т.1/ предвижда, че всяка църква има едно църковно настоятелство, което да я представлява.

Съображенията за това са следните:

На първо място следва да се отбележи, че правният субект, който придобива правото на собственост е Българската православна църква. Енорийското настоятелство, представлявано от председателя, който е и ръкоположен енорийски свещеник, е представителен орган на църквата като правен субект, притежаващ предвидените в Екзархийския устав правомощия по придобиване, упражняване и разпореждане с правото на собственост върху недвижими имоти, включително и храмове.

Следва да се има предвид също така, че по смисъла на част IV на допълнението към Екзархийския устав, т.1 “църквата” представлява доброволно обединение от физически лица /православни християни/ за изповядване на православно вероизповедание чрез извършване на богослужение, религиозни обреди и церемонии на определена територия, където се намира храмът /църковната сграда/, т.е. представлява форма на сдружаване на персоналния състав на вероизповеданието. Църквата не може и не следва да се идентифицира като правен субект с храма. Този субект /църквата/ може да притежава имущество, включително и храмове /църковни сгради/, които могат да бъдат повече от един, тъй като от волята на субектите-членове на корпоративното юридическо лице зависи колко и какви храмове ще бъдат изградени в съответното населено място, ако тази тяхна воля бъде възприета и от по-горестоящия правен субект от сложната организационна структура на Българската православна църква като съответстваща на канона и всички храмове бъдат осветени.

Следва да бъде взето предвид и обстоятелството, че в конкретния случай спорът касае принадлежността на правото на собственост върху храмове, строени и осветени в периода XVI-XVIII век, т.е. при съвършено различни обществено-икономически условия и възприятия на принадлежащото към православно вероизповедание население досежно необходимостта от построяване на повече от един храм в съответното населено място, при различна численост на това население с оглед практиката на Поместната православна църква за числената норма като брой православни християни, които трябва да живеят в определена енория около един храм.

От съществено значение е и особената юридическа структура на Българската православна църква, която е изградена от самостоятелни местни поделения-митрополии, които от своя страна са изградени от по-малки административно-териториални поделения /църкви и манастири/, представляващи също самостоятелни правни субекти, бидейки при това членове на съответната митрополия, в чийто диоцез се намират, но като неотделими нейни членове. Самостоятелен правен субект-местно поделение /църква или манастир/, което да не е съставна част и член на митрополията като корпоративен правен субект, не може да съществува, както не може да съществува местно поделение-митрополия, което като самостоятелен правен субект да не е член на Българската православна църква. Изхождайки от тази конструкция на ведомството на Православното вероизповедание, следва да се приеме, че имуществото принадлежи на Църквата и се разпределя между отделните ѝ местни поделения според нейния Устав, като волеизявления, свързани с придобиването и разпореждането с това имущество, могат да бъдат правени от надлежно оправомощените от вътрешните устройствени

правила на съответната Поместна православна църква органи, в случая Енорийското църковно настоятелство на с.Арбанаси съгласно чл.148, т.10 от Екзархийския устав. Правото на собственост върху църковното имущество принадлежи на Поместната православна църква, използва се и се управлява от съответното църковно поделение чрез определените от устава на Църквата представители, но при установена сложна система на взаимодействие досежно действията на разпореждане / чл.156, т.15 и чл.149 от Екзархийския устав/ и представителство по защита на собствеността.

Третият въпрос, имащ значение за осъществяването на поддържаното от Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска патриаршия придобивно основание, касае началния момент, от който следва да се приеме, че Българската православна църква е установила признато от закона /чл.34 от Закона за давността /отм./ фактическо владение върху процесните храмове.

На първо място следва да се отбележи, че моментът, от който един правен субект придобива качеството на самостоятелен носител на права и задължения, т.е. придобива правосубектност, както и способността да изразява воля за придобиване на такива права, се определя от действащото в държавата законодателство. Всяка Поместна православна църква е установена на територията на определена държава и осъществява дейността си в рамките на определен правен ред. Определянето на Църквата като субект на публичното или частното право следователно е предопределено от този правен ред, установен от държавната законодателна власт, включително и по отношение на възможността да придобива и притежава право на собственост, както и на способите, посредством които следва да бъде установено притежаването на това право.

Официалното признаване на Българската православна църква-Българска Екзархия от страна на Българската държава се извършва с разпоредбата на чл.39 от Търновската конституция, съгласно която Българското Княжество от църковна страна, като съставлява една неразделна част от Българската църковна област, подчинява се на Св.Синод-върховната духовна власт на Българската църква, където и да се намира тази власт, като чрез последната Княжеството съхранява единението си с Вселенската Върховна Църква във всичко, що се отнася до догмите на вярата. Тази разпоредба е възпроизведена в чл.1 на Екзархийския устав, приспособен към Княжеството, одобрен от Св.Синод, приет от Държавния съвет и Народното събрание и потвърден от княза с Указ №82 от 04.02.1883г. От този момент Българската православна църква придобива призната от гледна точка на Българската държава правосубектност.

Следва да бъде взето предвид и обстоятелството, че по отношение на правото на собственост на Българската православна църква след извършеното от Българската държава признаване, не са установени специални правила, т.е. не е приеман специален нормативен акт. Екзархийският устав, приспособен в България чрез приемането му от VIII Обикновено Народно събрание, утвърден с Царски указ №1/13.01.1895г. и обнародван в ДВ.бр.23 от 30.01.1895г., в чл.148, т.1 и 9, чл.150, т.1 и чл.156, т.6, 11, 12, 13 и 14 урежда само начина на използване и отчуждаване на недвижимите имоти. Следователно по отношение на предвидените от законодателя придобивни способности и начина на удостоверяване на притежавани вещни права върху недвижими имоти приложение намират общите правила, важащи за всички правни субекти в държавата. В този смисъл са и разпоредбите на чл.27 и чл.28 от Закона за имуществата, собствеността и сервитутите от 1904г. /отм./, които допускат църковните учреждения да притежават и владеят недвижими имоти според установените в общите граждански закони правила, а именно разпоредбите на Закона за заменяване на турските документи за право на собственост с крепостни актове от 1892г., Закона за давността от 1897г. и Закона за нотариусите от 1885г.

След Освобождението, отчитайки обстоятелството, че част от населението на територията на новата Българска държава разполага с турски документи за право на собственост и то с оглед установеното в турския Закон за земи от 7 Рамазан 1274 /21 април 1858г./ деление на земи на земи “мюлк”, земи “мирие”, земи “мекуфе”, земи “метруке” и земи “меват”, както и обстоятелството, че голяма част от това население не разполага с никакъв документ за удостоверяване правата си върху ползваните от поколения земи и обстоятелството, че според турското законодателство за някои категории земи, включително с оглед на субектите, които ги ползват, не е необходимо издаването на тапия, българският законодател установява система от правила за замяна на турските документи за право на собственост с крепостни актове, както и за снабдяване на лицата с български документи за собственост за намиращите се под юрисдикцията на Българската държава недвижими имущества. Установените в Закона за заменяване на турските документи за право на собственост с крепостни актове от 03.01.1892г., Закона за давността от 18.12.1897г., Закона за дознанията чрез околни люде от 1885г., Закона за нотариусите, Закона за имуществата собствеността и сервитутите и Закона за гражданското съдопроизводство правила за способите, посредством които може да бъде придобито правото на собственост върху недвижим имот при липса на документ, удостоверяващ притежаването на такова право, както и за начина на доказване факта на придобиване и притежаване на правото на собственост, намират приложение по отношение на всички видове

недвижими имущества на територията на Българската държава независимо от тяхното предназначение и от субекта, който твърди, че притежава такова право. Законодателството на новата Българска държава не съдържа разпоредба, аналогична на чл.122 от турския Закон за земите, както и на разпоредбите на Имперския берат, даден на Вселенския патриарх Йоаким през м.октомври, 1860г., признаващи на църквите и манастирите права върху имотите, привързани от старо време на някоя църква или манастир и намиращи се от стари времена под тяхно владение, вписани като такива в имперските архиви. Разпоредбата на чл.27 от Закона за имуществата, собствеността и сервитутите, обн.ДВ.бр. 29/1904г. действително предвижда, че имуществата на църковните учреждения принадлежат на тези учреждения, но по отношение на доказването на придобивния способ и факта на притежаване на имуществата приложение намират общите правила, доколкото тази разпоредба не съдържа специални такива. С оглед на това следва да се приеме, че Българската православна църква следва да удостовери факта на придобиване и притежаване правото на собственост върху имуществата си, включително и върху храмовете, като подобно удостоверяване чрез позоваване на предвиден от българското законодателство придобивен способ и снабдяването с легитимиращ я като собственик документ, може да бъде извършено от момента на придобиване на правосубектността. Поради това и в контекста на спора по поставения въпрос следва да се приеме, *че е възможно началният момент на фактическо владение на имот по смисъла на чл.34 от Закона за давността /отм./ да бъде поставен не чрез осъществяване на фактическо действие, обективизиращо намерение за владение на имота, а да бъде свързан с приемане на документ /устав/.* За пълнота на изложението следва да се отбележи, че българската юриспруденция в процесния период, след Освобождението, е признавала и зачитала и владението, осъществявано в периода, през който територията на Българската държава се е намирала под турска юрисдикция, както и извършваните от турските власти записвания, касаещи недвижимите имоти, както и че не съществува пречка и понастоящем при разрешаване на спорове за принадлежността на правото на собственост да бъде отчитано осъществяването на факти и обстоятелства, свързани с това владение, както и с извършените в старо време отбелязвания, свързани със собствеността.

По въпроса дали държавата става собственик на недвижими имоти-открити старини, чрез първичен оригинален способ /по силата на закона/, когато имотите попадат в обхвата на легалното понятие за “старини”, съдържащо се в чл.2 от Закона за старините, обн.ДВ.бр.87/18.02.1911г., включени са в обнародвания в Държавен вестник Списък на народните старини, изготвен в изпълнение на този закон, ако констативният нотариален акт за придобиване

правото на собственост върху тези имоти по давност от определен правен субект е съставен след обнародването на списъка, настоящият състав приема следното:

Държавата става собственик на недвижими имоти-открити старини по силата на закона /чл.8 от Временните правила за научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.31/19.03.1888г., чл.8 от Закона за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия, обн.ДВ.бр.13/17.01.1890г. и чл.25 от Закона за старините, обн.ДВ.бр.87/18.02.1911г./, когато обектите, попадащи в легалното определение за “старини”, съдържащо се в чл.2 от Закона за старините и включени в обнародвания в Държавен вестник Списък на народните старини, изготвен в изпълнение на този закон, са открити при археологически разкопки, извършени след влизането в сила на Временните правила за научни и книжовни предприятия. По отношение на тези обекти последващо придобиване на правото на собственост по давност е недопустимо, поради което и съставеният след обнародването на Списъка на народните старини констативен нотариален акт не легитимира ползващото се от него лице като собственик на конкретния обект. По силата на чл.25 от Закона за старините държавата придобива и правото на собственост върху обекти, попадащи в легалното определение за “старини”, съдържащо се в чл.2 от закона, ако към момента на влизане на закона в сила тези обекти нямат друг собственик. Ако обаче съществуващите и разкрити /видими в тяхната цялост/ обекти към момента на влизане на Закона за старините в сила принадлежат на определен правен субект, те само се поставят под върховния надзор на Министерството на народното просвещение, съгласно чл.1 от Закона за старините, без да преминават в собственост на държавата по силата на закона, и могат да бъдат отчуждени впоследствие съгласно чл.11 от Закона за старините при условията на чл.26 от същия закон.

Съображенията за това са, че Временните правила за научни и книжовни предприятия, Законът за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия, както и Законът за старините, не съдържат разпоредба, която да предвижда придобиване от държавата по силата на закона на изброените в чл.8 от Временните правила, чл.8 от Закона за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия и чл.2 от Закона за старините обекти, ако същите са били разкрити /видими в тяхната цялост/ преди влизането на тези нормативни актове в сила. Изрично е предвидено, че държавата притежава правото на собственост само върху откритите след влизане на закона в сила недвижими старини. В този смисъл са разпоредбите на чл.8 от Временните правила за научни и книжовни

предприятия, чл.8 от Закона за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия, както и чл.25 от Закона за старините. Този извод следва и от разпоредбата на чл.8 от Закона за старините, съгласно която всички държавни и обществени учреждения /окръжни съвети, общини, църкви, манастири, митрополии, училища, читалища, археологически и други културни и религиозни дружества/, които притежават каквито и да било старини, са длъжни да представят в Министерството на народното просвещение подробен опис на тези старини, които след надлежната им проверка, остават под непосредствения контрол на държавата и не могат да бъдат отчуждавани. Изрично е предвидена възможността обекти, представляващи старини, да бъдат притежавани от изброените в чл.8 правни субекти, като е установена и забрана за извършване на действия по разпореждане с такива обекти. Допълнителен аргумент в подкрепа на извода, че държавата не придобива по силата на закона правото на собственост на откритите преди влизане на закона в сила старини е и обстоятелството, че в чл.11 от Закона за старините изрично е предвидено в кои случаи и по какъв ред държавата има правото да отчужди всяка движима или недвижима старина, била тя обществена или частна собственост. В този смисъл е и разрешението, дадено в решение №135/30.03.2010г. на ВКС по гр.д.№206/2009г. на I ГО на ВКС.

По основателността на касационната жалба и с оглед изложеното по-горе становище, настоящият състав приема следното:

Правилно въззивният съд е приел, че към 14.05.1947г. църквите “Рождество Христово”, “Св.Димитър”, “Св.Атанасий”, “Св.св.Архангели Михаил и Гавраил” и “Св.Георги” са принадлежали на Българската православна църква-Българска Екзархия.

Макар в нарушение на съдопроизводствените правила въззивният съд да е приел, че правото на собственост на Българската православна църква-Българска Екзархия към момента на влизане в сила на Закона за старините да е установено по причина съставения през 1943г. н.а.№169, без да отчита естеството на правния спор и момента, към който този спор се отнася, с оглед установените по делото факти, за осъществяването на които между страните не съществува спор, този извод следва да се приеме за правилен – храмовете са строени със средства, дарени от православни християни /обстоятелство, което е видно от ктиторските надписи/; ползвани са за богослужения и извършване на свети таинства преди Освобождението; църквата “Св.Димитър” е била енорийски храм на с.Арбанаси до 2013г.; в останалите храмове се е служело и преди и след Освобождението по храмови празници; в църквата “Св.Атанасий” като гробищен храм са се извършвали съответните обреди. Осъществяването на фактическа власт върху храмовете явно,

необезпокоявано и непрекъснато в период над 20 години преди 1911г. с намерението същите да бъдат използвани като сгради за богослужение от Българската православна църква обосновава извода, че още преди влизането в сила на Закона за старините Българската православна църква-Българска Екзархия е придобила по давност построените с цел богослужение и осветени храмове.

Правилно също така във въззивното решение е прието, че държавата не придобива правото на собственост върху храмовете от момента на влизане в сила на Закона за издирване на старини и спомагане на научни и книжовни предприятия, Обн.ДВ.бр.13 от 17.01.1890г., както и че държавата не е придобила собствеността по силата на чл.25 от Закона за старините, обн.ДВ.бр.37 от 1911г. по съображения, че процесните недвижими имоти не са от категорията имоти, визирани в посочената правна норма, доколкото, както беше отбелязано и по-горе, открити старини по смисъла на разпоредбите на тези закони са имоти, чието съществуване се установява за първи път, т.е. са открити при археологически разкопки и други проучвателни мероприятия, осъществявани след влизането на посочените по-горе закони в сила.

Правилно въззивният съд е приел, че за периода от 1919г. до 1946г. извършваните от държавата действия са свързани с изпълнение на задълженията ѝ, вменени от чл.1, чл.3, чл.10 от Закона за старините-съгласно чл.1 Министерство на народното просвещение, под чийто върховен надзор се намират всички движими и недвижими старини в царството, се грижи за тяхното запазване и поддържане, като тези действия се извършват чрез управлението на народните музеи и библиотеки, чрез местните археологически дружества, чрез училищните, административните и пограничните власти /чл.3 от Закона за старините/, а когато старините са застрашени от разрушение или повреди, отговорните лица са длъжни незабавно да уведомят министерството, което взема мерки за тяхното запазване. Тези действия по естеството си са свързани с упражняване на контрол по запазването на народните старини, както и контрол за поддържането им, а при необходимост и с осъществяване на същинско поддържане на старините чрез ремонтни, реставрационни и консервационни дейности, без обаче това тяхно естество да може да бъде свързано с осъществяване на фактическо владение с намерение имуществата да бъдат свои.

Правилно в обжалваното решение е прието, че е налице правоприемство между енорийското църковно настоятелство на с.Арбанаси и Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриархия по отношение на възможността по съдебен ред да

бъде заявена претенция за признаване правото на собственост и предаване владението върху имот, за който се твърди, че е придобит преди 1950г., както и че ако е установено, че Църквата чрез енорийското църковно настоятелство е придобила право на собственост върху недвижим имот, включително върху храм към 1911г. и не е установено впоследствие друг правен субект да е придобил собствеността, то следва да се приеме, че към настоящия момент Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия може да претендира, че това право принадлежи на Българската православна църква. Както беше отбелязано по-горе, енорийското църковно настоятелство като самостоятелен субект, може да придобива съгласно Екзархийския устав право на собственост върху недвижими имоти, включително върху храмове, от името на Българската православна църква. Като такава то представлява поделение на Православното вероизповедание по смисъла на чл.21, ал.1 от Закона за вероизповеданията, поради което по отношение на придобито от него имущество Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска Патриаршия разполага с правомощие да извършва действия по управление, а със санкцията на Св.Синод и по разпореждане.

Неправилен е обаче изводът на въззивния съд, че действията, извършени от държавата чрез нейните органи и институции по отношение на процесните недвижими имоти, от фактическото им отнемане с протокола за изземване от 03.05.1947г., подписан от мл. милиционер Васил Йорданов Василев, до актуването им като публична държавна собственост, са действия в изпълнение на задълженията на държавата, вменени ѝ със Закона за паметниците на културата и музеите, Обн.ДВ.бр.29 от 11.04.1969г.

На първо място следва да се отбележи, че действията, посочени в обжалваното решение, с изключение на съставянето на акта за публична държавна собственост, са извършени преди влизането в сила на Закона за паметниците на културата и музеите и дори само поради тази причина не биха могли да бъдат извършени в изпълнение на задълженията на държавата, вменени ѝ от този закон. Извършените през 1947г. от страна на различни държавни органи действия са свързани с приложението на разпоредбите на Закона за старините, които дори са и изрично посочени в представените по делото административни актове. Въззивният съд неправилно е преценил естеството на съдържащите се в тези административни актове волеизявления, както и на извършените в изпълнение на дадените предписания действия. Представените по делото доказателства, удостоверяващи извършените през 1947г. действия, не са ценени от въззивния съд в тяхната съвкупност, съдържащите се в тях волеизявления не са проследени в тяхната логическа и

времева последователност, което е обусловило и неправилната преценка на правните им последици.

Неправилно е прието, че фактическото отнемане на храмовете с протокола за изземване от 03.05.1947г. представлява извършване на действие в изпълнение на задължение на държавата, вменено ѝ със Закона за паметниците на културата. На първо място по причина, че изземването е извършено в изпълнение на разпореждане на Министерски съвет по т.2 на ПМС №4/14.05.1947г. въз основа на доклад на министъра на информацията и изкуствата № I-1786/08.05.1947г. до председателя на Министерския съвет, че старинните църкви в Арбанаси са обявени за народни старини през 1927г. /ДВ.бр.69/29.VI.1927г./; че Народният археологически музей е похарчил и харчи и сега стотици хиляди лева всяка година, за да поддържа и закрепва тези църкви, докато местният свещеник е прибрал ключовете на всички църкви и отказва да отвори дори на музейните чиновници, пратени по работа в тях, а междуременно старите икони от тези църкви постепенно изчезват. Въз основа на тези констатации и след решение на Комисията по старините с протокол №109 от 03.05.1947г. е направено предложение до Министерския съвет за приемане на съответното постановление. Констатациите на министъра на информацията и изкуствата сочат на извършено отнемане по реда на чл.11 от Закона за старините в хипотеза, при която старина се заплашва от разрушаване или изчезване и собственикът ѝ не вземе мерки в определен от министерството срок за нейното запазване. В подкрепа на този извод са и данните, съдържащи се в писмо от енорийския свещеник до Великотърновския митрополит от 20.11.1946г. за срутила се малка стряха в двора на църквата “Рождество Христово” и възникналия по този повод спор с пазача на старините, назначен от Народния археологически музей кой да прибере материала; в писмо от уредника на Народния музей до Великотърновския митрополит от м.декември, 1946г. за стореното от него в течение на две десетилетия със средства, отпуснати от Министерството на обществените сгради, пътища и благоустройството за старинните църкви в с.Арбанаси и за това, че църквите “Св.Георги” и “Св.Атанас” са потънали в прах и паяжини и не всякога се отварят за посетители. В писмо на Великотърновския митрополит до Екзарх Стефан от 28.06.1947г. се съдържат данни, че старинните църкви и намиращите се в тях църковни старини в с.Арбанаси са запазени в пълна изправност, като уредникът на Народния музей е извършвал належащите поправки в някои от старите църкви със средства, получени от Министерство на благоустройството-отделение архитектурно и от Министерство на информацията и изкуствата. Макар в писмо от 23.07.1947г. от Великотърновския митрополит до църковното настоятелство в с.Арбанаси да е посочено, че е постигнато съгласие с

уредника на Народния археологически музей църковното настоятелство, респ. манастир “Св.Богородица” да се грижи като собственик, който притежава нотариалните актове и плаща данъци, за дворните огради и зидовете и да прибира дохода от тревата и дръвчетата в дворовете, обстоятелството, че ключовете от старинните църкви ще се пазят от музейния пазач, който е длъжен да отваря и допуска свещеника и християните без никакви пречки всякога, когато ще се служи според досегашната традиция, както и последващите действия, изразяващи се в систематично създавани пречки на отварянето на църквите и отказването на достъп до тях /писмо на игуменката на девическия манастир “Св.Богородица” до Великотърновски митрополит от м.март, 1948г./, сочи на фактически извършено отнемане на храмовите сгради. Още повече, че в периода от 1948г. до 2001г., когато са съставени актове за публична държавна собственост за петте храма, не е установено да са били предприемани действия по редовно извършване на богослужения, обявени са за паметници на културата с национално значение /ДВ.бр.61 от 1978г./ и включени в списъка на обектите, недвижими имоти и резервати за ползване и стопанисване от Дирекция “Културно-историческо наследство”-гр.Велико Търново с решение №326 на Временния ИК на ОбНС-Велико Търново от 20.06.1991г. Без намесата и съгласието на Българската православна църква-Българска Патриаршия в периода от 1951г. до 2007г. в тях са извършвани ремонтни работи, реставрация и консервация, както и научна дейност и туристически посещения с оглед естеството им на музейни обекти. Неправилно при така установената фактическа обстановка въззивният съд е приел, че не е налице отнемане на процесните храмови сгради по смисъла на чл.2, ал.2 ЗВСОНИ.

Както вече беше отбелязано по-горе, по отношение на Българската православна църква като правен субект, за който в законодателството не са установени специални правила по отношение способите за придобиване на имущество, упражняване на правото на собственост /с изключение на специалните правила, установени от Устава на Българската православна църква/, отчуждаване и отнемане на това право, приложение намират общите правила на действащото в Република България законодателство. Законодателят, възприемайки подобни на описаните по-горе действия като отнемане без законово основание, предвижда в чл.2, ал.2 ЗВСОНИ възможност за възстановяване на правото на собственост в полза на лицата, от които имуществата са били отнети в периода от 9.09.1944г. до 1989г. Трайно установена е съдебната практика, че подобни действия от страна на изпълнителната власт, лишавачи собственика от възможността да осъществява каквато и да било фактическа власт върху имота си, да го ползва и управлява и които могат да се характеризират като съдържащи елемент на

принуда, представляват именно отнемане без правно основание на имущества /движими и недвижими/ и в този смисъл разпоредбата на чл.2, ал.2 ЗВСОНИ следва да бъде прилагана спрямо всички, включително и спрямо Българската православна църква-Българска Патриаршия. В този смисъл постановените по реда на чл.290 ГПК решение №319/12.03.2014г. по гр.д.№5343/2013г. по описа на I ГО на ВКС, решение №480/11.12.2012г. по гр.д.№536/2012г. по описа на I ГО на ВКС, решение №880/02.02.2011г. по гр.д.№1024/2009г. по описа на I ГО на ВКС, решение №900/05.01.2011г. по гр.д.№254/2010г. по описа на I ГО на ВКС, както и решение №218/17.08.2010г. по гр.д.№525/2009г. по описа на I ГО на ВКС, в което е прието, че законодателят придава правно действие на фактическото завземане на имота и го приравнява по последици на отнемане на собствеността по предвидения в закона ред. Това тълкуване се налага с оглед необходимостта да бъдат взети предвид промените в отнетите имоти, които са настъпили след отнемането с оглед допустимостта на тяхното реституиране, в който смисъл и разясненията, дадени в т.1 на ТР №6/2005г. от 10.05.2006г. по тълк.д.№6/2005г. на ОСГК на ВКС. Макар фактическото отнемане без провеждане на отчуждително производство по принцип да няма за последица отнемане на собствеността, въведеното с §1, ал.2 ПЗР на ЗОСОИ /ДВ.бр.107/18.11.1997г./ ново реституционно основание има за цел както заличаването на вече изтеклата придобивна давност по отношение на отнетите без законно основание имоти / включително в полза на държавата/, така и отчитането на настъпилите фактически и правни промени в отнетите имоти, които възпрепятстват настъпването на реституционния ефект, обвързвайки наличието на такива промени с възможността лицата, от които имотите са били отнети, да получат съответно обезщетение по реда на ЗОСОИ. Ако подобно реституционно основание не съществуваше, позоваването на държавата на изтекла в нейна полза придобивна давност би следвало да се приеме за основателно и би лишило лицето, от което имотът е отнет, от възможността да получи надлежно обезщетение при наличието на фактически или правни промени в имота.

Правото на собственост върху петте старинни църкви в с.Арбанаси е отнето от Българската православна църква без правно основание - макар мотивите за отнемането да са свързани с необходимостта да бъдат запазени от повреждане и с оглед вземане на мерки за тяхното запазване по смисъла на чл.11 от Закона за старините и такива мерки след отнемането действително да са били извършвани, предвидената в същия процедура по отчуждаване не е била проведена. Доколкото обаче законодателят в разпоредбата на чл.2, ал.2 ЗВСОНИ приравнява фактическото завземане на имота по последици на отнемане на собствеността, следва да се приеме, че следва да бъде извършена

преценка дали са предпоставките за възстановяване на собствеността по смисъла на чл.2, ал.2 ЗВСОНИ, още повече, че в исковата молба Великотърновската Митрополия на Българската православна църква-Българска патриаршия се позовава именно на това основание в подкрепа на твърдението си, че притежава правото на собственост върху процесните храмове към настоящия момент.

Съгласно §5, ал.2 ПЗР на Закона за вероизповеданията, собствеността на вероизповеданията върху одържавени, отчуждени, конфискувани или незаконно отнети имоти на основанията, посочени в Закона за възстановяване собствеността върху одържавени недвижими имоти, в отменения чл.21 от Закона за изповеданията, в Закона за възстановяване на собствеността върху някои отчуждени имоти по ЗТСУ, ЗПИНМ, ЗБлНМ, ЗДИ и ЗС, в Закона за собствеността и ползването на земеделските земи и в Закона за възстановяване на собствеността върху горите и земите от горския фонд, се възстановява по реда на Закона за възстановяване собствеността върху одържавени недвижими имоти с влизане на Закона за вероизповеданията в сила.

По делото е установено, че процесните храмове са били незаконно отнети от Българската православна църква през 1947г. и не съществува спор, че фактически съществуват във вида в който са отнети, както и че към момента на влизане в сила на Закона за вероизповеданията същите са собственост на държавата. Установено е също така и то по категоричен начин, че към момента на влизане в сила на Закона за вероизповеданията /обн.ДВ.бр.120/29.12.2002г./, процесните храмове са публична държавна собственост-обявени са за народни старини, т.е. за обекти със специално културно-историческо значение за Българската държава, през 1927г.-включени са в Списък на народните старини, обн.ДВ.бр.69 от 1927г.; обявени са за паметници на културата с национално значение и включени в списък, обн.ДВ.бр.61/1978г., т.е. представляват имоти с национално значение, предназначени за трайно задоволяване на обществени потребности от национално значение чрез общо ползване, които по смисъла на чл.2, т.5 от Закона за държавната собственост са публична държавна собственост. Отчитайки този характер на процесните храмове, през 2001г. са съставени и актове за публична държавна собственост: на 07.02.2001г. е съставен Акт за публична държавна собственост №815 за църквата “Св.Димитър”, обявена за паметник на културата; на 08.07.2001г. е съставен Акт за публична държавна собственост №816 за църква “Св.Георги”, обявена за паметник на културата; на 08.02.2001г. е съставен Акт за публична държавна собственост №817 за църква “Св.св.Архангели Михаил и Гавраил”, обявена за паметник на културата; на 08.02.2001г. е съставен Акт за публична държавна собственост

№818 за църква “Рождество Христово”, обявена за паметник на културата; на 26.02.2001г. е съставен Акт за публична държавна собственост №832 за църква “Св.Атанасий”, обявена за паметник на културата. Тази правна промяна в статута на обектите следва да бъде взета предвид при извършването на преценка дали реституционният ефект е настъпил.

С оглед действащото в Република България законодателство такива обекти се възприемат като имащи значение за обслужване на интересите на цялото общество, с оглед на което са изключени по силата на изрична правна норма /чл.7, ал.4 от Закона за държавната собственост/ от предметния обхват на реституционните закони-в т.9 от Решение №4 от 11.03.1998г. на Конституционния съд на Република България по к.д.№16/1997г. е прието, че реституцията преструктурира собствеността-държавна и общинска, в собственост на физически и юридически лица, но само в рамките на обхвата на частната собственост. Реституцията не засяга публичната държавна и общинска собственост, защото публичната собственост обслужва определени конституционни интереси и е защитена от Конституцията. В същия смисъл е и постановеното по реда на чл.290 ГПК решение №184/03.08.2012г. по гр.д.№1319/2010г. на тричленен състав на I ГО на ВКС.

Обстоятелството, че в настоящия случай обектите на публична държавна собственост представляват молитвени домове на Православното вероизповедание, не променят естеството им на обекти, представляващи национални ценности като паметници с историческо значение за всеки български гражданин, независимо дали принадлежи към Православното вероизповедание. Обявяването им за народни старини, паметници на културата и обекти на публичната държавна собственост е основано и на тяхното предназначение без да го променя и без да установява такъв режим на ползване, който да препятства извършването на богослужения. Характерът им на имоти-публична държавна собственост обаче е пречка за възстановяване на собствеността по реда на ЗВСОНИ, поради което предявените иски следва да се приемат за неоснователни.

По реда на чл.293,ал.2 ГПК постановеното от въззивния съд решение следва да бъде отменено като неправилно и вместо това предявените от Великотърновската Митрополия на Българската Православна Църква-Българска патриаршия срещу Българската държава иски за предаване по реда на чл.108 ЗС владението на църква “Св.Димитър”, църква “Св.Георги”, църква “Св.Архангели Михаил и Гавраил”, църква “Рождество Христово” и църква “Св.Атанасий”, находящи се в с.Арбанаси, бъдат отхвърлени като неоснователни.

С оглед изхода на спора в полза на Българската държава следва да бъде присъдена сумата 10895.12лв., представляваща направените по делото разноски.

По изложените по-горе съображения, Върховният касационен съд, състав на Първо гражданско отделение

Р Е Ш И :

ОТМЕНЯ въззивното решение на Великотърновския окръжен съд, Гражданска колегия, постановено на 28.05.2014г. по в.гр.д.№ 293/2014г. и вместо това ПОСТАНОВЯВА:

ОТХВЪРЛЯ като неоснователни предявените от Великотърновската Митрополия на Българската Православна Църква-Българска Патриаршия, представлявана от Великотърновския Митрополит Григорий срещу Българската Държава, представлявана от министъра на регионалното развитие и благоустройството, искове за признаване по реда на чл.108 ЗС правото на собственост и предаване на владението върху **църква “Св.Димитър”**, с.Арбанаси, застроен парцел – 6196кв.м., стара църква със застроена площ от 190кв.м., едноетажна, масивна, каменни стени, състояща се от пет помещения, сграда-килия със застроена площ от 48кв.м., едноетажна, паянтова, състояща се от две помещения, находящи се в кв.23, парцел X-114 по регулационния план на с.Арбанаси, при граници на имота: от изток-улица, от запад-парцел XIII в кв.23, от север-парцел XI-80 в кв.23, парцел XII-81 в кв.23, от юг-парцел XII, парцел XIX-117, парцел XX-116, парцел XX-115, парцел XII в кв.23; **църква “Св.Георги”**, с.Арбанаси, застроен парцел от 2843кв.м., сграда-църква със застроена площ от 220кв.м., едноетажна, масивна-каменни стени, състояща се от четири помещения, сграда-килия със застроена площ от 30кв.м., полумасивна, каменни стени, състояща се от изба и четири помещения на етаж, находящи се в парцел II-192, кв.1 по плана на с.Арбанаси, при граници на имота: от изток-парцели VI-190, VII-189, VII-190 в кв.1, от запад-парцели III-193, VIII-194, IV-195, V-196, от север- улица, парцел I-191, от юг-улица; **църква “Св.Архангели Михаил и Гавраил”**, с.Арбанаси, застроен парцел 8045кв.м., сграда-църква със застроена площ от 230кв.м., масивна, стени-каменна зидария, едноетажна, състояща се от пет помещения, сграда-килия със застроена площ от 40кв.м., едноетажна, полумасивна със зимник и четири помещения, находящи се в кв.43, парцел V-132 по регулационния план на с.Арбанаси, при граници на имота: от изток-улица, от запад-парцел III-120, парцел VIII-136 в кв.43, от север-парцел IV в кв.43, от юг-парцели VI-133, VII-134, 135 в кв.43; **църква “Рождество Христово”**, с.Арбанаси, застроен парцел от 2648кв.м., сграда-

църква със застроена площ от 190кв.м., едноетажна, масивна, с каменни стени, състояща се от пет помещения, находящи се в парцел II-139, кв.37 по плана на с.Арбанаси, при граници на имота: от изток-улица, от запад-улица, парцел V-242 в кв.37, от север-улица, от юг-парцели VI-238, IV-241, III-240; **църква “Св.Атанасий”**, с.Арбанаси, застроен парцел от 4872кв.м., сграда-църква със застроена площ от 190кв.м., едноетажна, масивна, състояща се от четири помещения, сграда-килия със застроена площ от 28 кв.м., двуетажна с приземен етаж-каменна цидария, с една маза, първи етаж-паянтови, талпени стени, две помещения, находящи се в парцел III-19, кв.14 по регулационния план на с.Арбанаси, при граници на имота: от изток-парцел IV-269, парцел V-18 в кв.14, от запад-парцел I-20, парцел XII-10 в кв.14, от север-парцел VI в кв.14, от юг-улица.

ОСЪЖДА Великотърновската Митрополия на Българската Православна Църква-Българска Патриаршия на основание чл.78, ал.3 ГПК да заплати на Българската държава сумата 10895.12лв. /десет хиляди осемстотин деветдесет и пет лева и 12ст./, представляваща направените по делото разноски. Решението е окончателно.

Председател: /п/

Членове: 1. /п/

2. /п/ /о.м./

ОСОБЕНО МНЕНИЕ

на съдия Геника Михайлова

към решението по гр. д. № 5326/ 2014 г. по описа на ВКС, ГК, I-во ГО

Споделям изводите на мнозинството от състава, че по предявените искове с правна квалификация чл. 108 ЗС чл. 2, ал. 2 ЗВСОНИ е придобивният способ, от който Българската православна църква извежда качеството си на собственик на петте църкви в Арбанаси. Реституционното основание е осъществимо спрямо всички правни субекти, включително и спрямо Българската православна църква. Допълнителен аргумент за това е § 5, ал. 2 ПЗР на Закона за вероизповеданията. Споделям и изводите на мнозинството от състава за това, че петте църкви в Арбанаси са собственост на Българската православна църква-Българската Екзархия към 03.05.1947 г. - датата, на която са фактически отнети от държавата. Те са собственост на Българската православна църква-Българската Екзархия и към ПМС № 4/ 14.05.1947 г. – датата, на която са иззети като народни старини, без да е проведена

процедурата по отчуждаване, предвидена в чл. 11 от Закона за старините. Споделям и изводите на мнозинството от състава, че е погрешен изводът на въззивния съд, че такива действия от страна на изпълнителната власт са негодни да осъществят реституционния способ. Напротив, Те съдържат елемент на принуда и представляват отнемане на недвижимо имущество без законово основание.

От това следва, че право на собственост в полза на държавата не е възниквало в релевантния период 09.09.1944 – 1989 г, включително и по придобивна давност. С въвеждането на реституционното основание на чл. 2, ал. 2 ЗВСОНИ законодателят заличи изтеклата придобивна давност по отношение на тези имоти, като създаде и чл. 5, ал. 2 ЗВСОНИ. Приложение не намира и разпоредбата на чл. 7, ал. 4 ЗДС, съгласно която собствеността върху имоти – публична държавна собственост, не подлежи на възстановяване. Няма момент, в който петте църкви в Арбанаси да са станали държавна собственост. Следователно е изключен и изводът да са публична държавна собственост. Липсва обект, върху който да се проведе разграничението на държавната собственост на частна и публична. По отношение на петте църкви в Арбанаси забраната на чл. 7, ал. 4 ЗДС не се прилага. Осъществени са и останалите предпоставки на първия реституционен способ, предвиден в чл. 2, ал. 2 ЗВСОНИ. Имотите съществуват във вида, в който са отнети от държавата и не са предмет на разпоредителни сделки в полза на трети лица. Исковете по чл. 108 ЗС са основателни, а обжалваното въззивно решение е правилно като резултат. Това са съображенията, при които считам, че касационната инстанция бе длъжна да го потвърди.

СЪДИЯ: